

СЕКЦІЯ 3 ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ДУМКИ

УДК 330.601

Іртищева І.О.*доктор економічних наук, професор
Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова***Стегней М.І.***кандидат економічних наук, доцент
Мукачівського державного університету***Білак Г.Г.***кандидат економічних наук
Мукачівського державного університету*

СУЧАСНИЙ СТАН НАУКОВОЇ СФЕРИ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК

У статті досліджено окремі параметри наукової сфери України. Проаналізовано джерела фінансування витрат на виконання наукових та науково-технічних робіт. Окреслено вплив стану наукової сфери на інноваційний розвиток України. Зазначено необхідність переходу до інноваційної моделі структурної перебудови економіки. Визначено першочерговість завдань державного управління в напрямку впровадження дієвих державних механізмів інноваційного розвитку України. Запропоновано здійснювати подальші дослідження інноваційного розвитку України із врахуванням наявних ресурсного і трудового потенціалів з метою забезпечення сталого екологічного розвитку економіки країни.

Ключові слова: наукова сфера, інновації, інноваційний розвиток, фінансування та державне управління.

Иртышева И.А., Стегней М.И., Билак Г.Г. СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ НАУЧНОЙ СФЕРЫ И ЕЕ ВЛИЯНИЕ НА ИННОВАЦИОННОЕ РАЗВИТИЕ

В статье исследованы отдельные параметры научной сферы Украины. Проанализированы источники финансирования расходов на выполнение научных и научно-технических работ. Очерчено состояние научной сферы и инновационное развитие Украины. Отмечена необходимость перехода к инновационной модели структурной перестройки экономики. Определена первоочередная задача государственного управления в направлении внедрения действенных государственных механизмов инновационного развития Украины. Предложено осуществлять дальнейшие исследования инновационного развития Украины с учетом имеющихся ресурсного и трудового потенциалов с целью обеспечения устойчивого экологического развития экономики страны.

Ключевые слова: научная сфера, инновации, инновационное развитие, финансирование и государственные

Irtysheva I.O., Stegnej M.I., Bilak G.G. THE CURRENT STATE OF SCIENTIFIC SPHERE AND ITS IMPACT UPON INNOVATIVE DEVELOPMENT

The article studied the individual parameters of scientific activity in Ukraine. The sources of financing the implementation of scientific and technological work are analyzed. The state of the scientific activity and innovative development of Ukraine are specified. The necessity of the transition to an innovative model of economic restructuring is proved. Priorities for government towards the implementation of effective state mechanisms of innovative development of Ukraine are indicated. It is suggested to carry out further research on innovative development of Ukraine by means of available labor resources and capacities to ensure sustainable environmental development of the economy.

Keywords: scientific sphere, innovations, innovative development, financing and state management.

Постановка проблеми. В умовах глобалізації, конкуренція між розвинутими країнами перетворюється на конкуренцію у сфері науки і технологій. Інтелектуальний науковий потенціал, кваліфіковані фахівці, потужність нових ідей та інновацій визначають рівень окремої країни у світовому співтоваристві. Євро інтеграційні орієнтири України визначають необхідність здійснення рішучих кроків до підвищення ефективності наукової сфери. Актуальною постає проблема створення ефективної системи забезпечення якісного розвитку наукової сфери з урахуванням стратегічних напрямів розвитку держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження питань розвитку наукової сфери та інноваційного потенціалу країни досліджено у працях багатьох вчених, серед яких: С.С. Арутюнян, В.М. Геєць, В.А. Гросул, Г.І. Мерніков, О.М. Стреліна, Л.І. Федулова та інші.

Важливість досліджень обумовлена необхідністю оновлення наукового потенціалу України. Тому дослідження наукової сфери повинне здійснюватися у напрямі пошуку механізмів інноваційного розвитку і нарощування національного інтелектуального капіталу.

Невирішені частини проблеми. Наукові публікації вищезазначених вчених дають вагоме методологічне та методичне підґрунтя для дослідження проблем наукової сфери. Масштабність цих проблем та велика соціально-економічна значущість викликає необхідність знаходити все нові недосліджені аспекти та продовжувати наукові пошуки. Так, зокрема, найбільш актуальним напрямом, на наш погляд, є оцінка тенденцій розвитку наукової сфери України та визначення шляхів її вдосконалення.

Метою дослідження є здійснення оцінки сучасного стану наукової сфери та визначення її впливу на інноваційний розвиток України в умовах глобальних викликів.

Основні результати дослідження. Згідно даних Державної служби статистики [9], у 2013 р. загальний обсяг витрат на виконання наукових та науково-технічних робіт власними силами організацій порівняно з 2012 р. збільшився на 0,4% і становив 11161,1 млн. грн., у т.ч. матеріальні витрати – на 2,7%, капітальні витрати – на 14,9%, з них витрати на придбання устаткування – на 22,3%. Обсяг витрат на оплату праці зменшився на 3,9%. Середньомісячна заробітна плата виконавців досліджень і розробок зросла з 3180 грн. у 2012 р. до 3458 грн. у 2013 р., що на 5,9% більше середнього рівня заробітної плати в економіці України і значно вище, ніж в установах охорони здоров'я та надання соціальної допомоги (2367 грн.) і закладах освіти (2700 грн.), але нижче рівня оплати праці у сфері інформації та телекомунікацій (4599) і фінансової та страхової діяльності (6275 грн.).

У 2013 р. майже чверть загального обсягу витрат було спрямовано на виконання фундаментальних досліджень, які на 95,6% профінансовано за рахунок коштів державного і місцевих бюджетів. Частка витрат на виконання прикладних досліджень становила 17,2%, понад дві третини яких асигнувалися за рахунок коштів державного і місцевих бюджетів та 17,8% – за рахунок коштів підприємницького сектору. На виконання науково-технічних розробок спрямовано 47,8% загального обсягу витрат, які на 40,9% профінансовані іноземними фірмами, 21,3% – організаціями підприємницького сектору, 20,2% і 12,2% за рахунок власних та бюджетних коштів відповідно. Частка витрат на виконання науково-технічних послуг становила 10,3% загального обсягу витрат. Більше половини загального обсягу витрат спрямовано на дослідження і розробки зі створення нових або вдосконалення існуючих видів виробів, технологій та матеріалів, 20,1% яких – на замовлення промислових підприємств.

Обсяг фінансування витрат на виконання наукових та науково-технічних робіт у 2013 р. за рахунок державного бюджету зменшився порівняно з 2012 р. на 4% і становив 4762,1 млн. грн., його частка в загальному обсязі фінансування зменшилась на 1,9 в.п.; обсяг коштів організацій підприємницького сектору зменшився на 10,3%, державного сектору – на 13,2% (відповідно 1975,9 млн. грн. і 326,0 млн. грн., їх частка в загальному обсязі фінансування зменшилась на 2,1 в.п. та 0,5 в.п.). При цьому обсяг власних коштів збільшився на 24,2% (1466,6 млн. грн., їх частка в загальному обсязі фінансування збільшилась на 2,5 в.п.); коштів іноземних джерел – на 12% (2411,5 млн. грн. і 2,2 в.п.).

Питома вага загального обсягу витрат у ВВП становила 0,77%, у т.ч. за рахунок коштів державного бюджету – 0,33%. За даними Євростату, у 2012 р. середній рівень обсягу витрат на наукові дослідження та розробки країн ЄС-27 у ВВП становив 2,06%. Більшою часткою витрат на дослідження та розробки була у Фінляндії – 3,55%, Швеції – 3,41%, Данії – 2,99%, Німеччині – 2,92%, Австрії – 2,84%, Словенії – 2,80%, Франції – 2,26%, Бельгії – 2,24%, Естонії – 2,18% та Нідерландах – 2,16%; найменшою – у Румунії, Кіпрі, Болгарії, Латвії (від 0,42% до 0,66%) [8].

Загальний обсяг наукових та науково-технічних робіт, виконаних власними силами наукових організацій у 2013р., зменшився на 0,6% і становив 11781,1 млн. грн., у т.ч. обсяг науково-дослідних робіт – на 2,9% (4783,2 млн. грн.), обсяг науково-технічних послуг – на 3,3% (1225,1 млн. грн.). Разом з тим обсяг науково-технічних розробок збільшився

на 2,1% і становив 5772,8 млн. грн. Питома вага загального обсягу наукових та науково-технічних робіт у ВВП становила 0,81% [8].

Наукова сфера є складовою інноваційного розвитку України. На етапі посиленої конкуренції, інноваційний розвиток набуває все більшого значення для національного економічного піднесення та для успішної фінансово-господарської діяльності окремих підприємств. Все це передбачає створення принципово нової продукції з використанням новітніх технологій. Інновації та інноваційна діяльність є важливим інструментом задоволення конкурентних переваг та невід'ємною частиною процесу забезпечення успішного, тривалого та стійкого функціонування підприємств, однією з фундаментальних складових ефективної стратегії.

В сучасних умовах господарювання надзвичайно актуальним є дослідження всіх аспектів розвитку інноваційного розвитку, оскільки, в економічній науці відсутнє чітке уявлення про можливості інновацій, не сформовано та не систематизовано об'єкти, методи підходи та методичний інструментарій щодо вивчення та аналізу інновацій як самостійного напрямку досліджень.

Досягнення науки і технології визначають не тільки динаміку економічного зростання, але і рівень конкурентоспроможності держави у світовому співтоваристві [4].

Головна мета інноваційного типу розвитку полягає в отриманні максимального економічного ефекту від кожної одиниці впровадженого і перетвореного на товар винаходу та ідеї. Можна стверджувати, що в даний час в Україні державної інноваційної політики не існує. Разом з тим інтелект і знання є одним з головних резервів країни, причому єдиним відновлюваним ресурсом. Для його застосування у країні є головне – це освічені кадри та наука, але, на жаль, вони практично не використовуються, тому що немає внутрішнього попиту на інтелект і нове знання, немає інфраструктури, яка цей попит забезпечить [6].

Впровадження моделі інноваційного розвитку національної економіки (які функціонують в економічно розвинутих країнах) України суттєво ускладнює існуюча структура ВВП, бо головним джерелом вальтних над-ходжень до державного бюджету залишаються гірничо-металургійний комплекс (32%), частково харчова та переробна галузі (25%), мінеральні продукти (10%), хімічна промисловість (8%). А власники цих виробництв до останнього часу фактично не здійснювали технологічну модернізацію промислових підприємств, оскільки й без цього мали певні конкурентні переваги на світових ринках за рахунок відносно дешевої робочої сили, сировини та енергоносіїв. У посткризовій економічній ситуації стан зовнішньоторговельного балансу української економіки лише погіршується, що підкреслює стратегічну безперспективність теперішнього місця України. Основна стратегія тих, хто контролюють ключові сектори української економіки, – збільшити свої прибутки, ігноруючи загальну деградацію національного господарського комплексу, зростаюче технологічне відставання, кризові процеси у науці та освіті [5, с. 141].

У розвинутих країнах світу показник приросту ВВП за рахунок впровадження нових технологій становить 60-90%, тоді як в Україні він складає менше одного відсотка. Хоча Україна за кількістю науковців входить до першої десяткі країн світу [3, с. 77].

За останні роки не було реалізовано заходів у рамках інноваційної політики щодо поліпшення бізнес-

середовища, стимулювання компаній до інновацій, розвитку різних інструментів підтримки технологічної модернізації, однак за наявності окремих покращень зберігається фрагментарність і нестійкість загального прогресу в даній сфері. До ключових проблем у формуванні й реалізації державної інноваційної політики в Україні належать такі [7, с. 24]:

– недостатня якість бізнес-середовища, збереження нерозвиненості умов для справедливої конкуренції на ринках, а також за одержання державної підтримки;

– збереження значних бар'єрів для поширення в економіці нових технологій, обумовлених відсутністю державної технологічної політики й неефективним галузевим регулюванням, включаючи процедури сертифікації, митне і податкове адміністрування;

– недостатність зусиль регіональної й місцевої влади щодо поліпшення умов для інноваційної діяльності;

– взаємодія бізнесу й держави у формуванні й реалізації інноваційної політики поки що не має регулярного характеру, не забезпечує збалансованого вираження інтересів різних інноваційно-активних підприємств, особливо в нових секторах, що формуються;

– недостатня ефективність інструментів державної підтримки інновацій: обмежена гнучкість, нерозвиненість механізмів розподілу ризиків між державою й бізнесом, слабка орієнтованість на стимулювання зв'язків між різними учасниками інноваційних процесів на формування й розвиток науково-виробничих та технологічних партнерств.

В економіці України домінують низькотехнологічні галузі виробництва, які можна віднести до малонаукоємних галузей: добувна і паливна – 0,8–1%; харчова, легка промисловість, агропромисловість – 1,2%. У цілому домінує відтворення виробництва 3-го технологічного укладу (гірнична металургія, залізничний транспорт, багатотоннажна неорганічна хімія та ін.). Відповідно майже 95% вітчизняної продукції належить до виробництв 3-го та 4-го технологічних укладів [1, с. 255].

Сучасний рівень наукоємності вітчизняного виробництва характеризується не тільки дефіцитом коштів та недостатністю стимулів і пільг, але й структурою економіки. З метою досягнення позитивних змін в пов'язаних з динамікою зростання ВВП, необхідно перейти до інноваційної моделі структурної перебудови економіки.

В Україні сконцетровано великий науковий потенціал, є багато відкриттів і винаходів, напрацьо-

вано багато інноваційних проектів в ресурсозбереженні, в біотехнології, у лазерній техніці тощо. Необхідно визначити найбільш проривні напрямки, в які, у відповідності до критичної точки фазового переходу, можна мінімально додати інвестиції у вигляді ресурсів і відбудеться перехід в нову якість – в інноваційний рентабельний бізнес, який буде формувати інфраструктуру для інших сфер діяльності.

Висновки. Впровадження дієвих державних механізмів інноваційного розвитку України є одним із першочергових завдань державного управління. Стратегія втілення цієї політики розвитку наукової сфери має здійснюватися на системній і послідовній основі. За рахунок інтенсифікації інноваційного процесу має бути здійснено оновлення внутрішнього і зовнішнього ринків високотехнологічною продукцією. У реалізації цієї взаємодії і створенні таким чином економіки, заснованої на знаннях, роль державної влади є ключовою. Програми інноваційного розвитку України повинні ґрунтуватися на наявних ресурсному і трудовому потенціалах та забезпечити сталий екологічний розвиток економіки країни.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Арутюнян С.С. Інноваційна складова нової моделі економічного розвитку України у посткризовий період / С.С. Арутюнян, Р.Р. Арутюнян // Вісник національного університету «Львівська політехніка». – 2010. – № 691. – С. 253-257.
2. Геєць В.М. Суспільство, держава, економіка: феноменологія взаємодії та розвитку / В.М. Геєць // НАН України, Ін-т екон. та прогнозув. – К., 2009. – 864 с.
3. Гросул В.А. Проблеми інноваційної діяльності в Україні / В.А. Гросул // Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму. – 2010. – № 1(3). – Т. 1. – С. 76-82.
4. Іртищева І.О. Державно-приватне партнерство як механізм підвищення міжнародної конкурентоспроможності в умовах глобальних викликів / І.О. Іртищева, М.І. Стегней // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки, № 5. – 2013, м. Хмельницький. – С. 272-275.
5. Мерніков Г.І. Модернізація України і досвід Китаю / Г.І. Мерніков // Стратегічні пріоритети. – 2011. – № 3(20). – С. 137-145.
6. Стреліна О.М. Інноваційний розвиток економіки України: проблеми та перспективи / О.М. Стреліна // Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка». Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=2166>
7. Федулова Л. Концептуальні моделі інноваційної стратегії України / Л. Федулова // Економіка і прогнозування. – 2012. – № 1. – С. 87-100.
8. Наукова та інноваційна діяльність в Україні. Статистичний збірник. – К.: ДП «Інформаційно-видавничий центр Держкомстату України», 2014. – 314 с.
9. Офіційний сайт державної служби статистики України [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua/